

Een verbond tussen twee vrouwen die op elkaar zijn aangewezen. Een oudere vrouw, Naomi, uit Betlehem, het 'Broodhuis', in Juda. Een jonge vrouw, Ruth, uit Moab. Uit Moab? Een fout land voor mensen uit Betlehem in Juda. Was het niet de koning van Moab die de kinderen van Israël, aan het einde van de tocht door de woestijn, de doorgang naar het land wilde beletten en de vreemde ziener Bileam, met zijn sprekende ezelin, inhuurde om hen te vervloeken? (Numeri 22-24). Ruth, een vrouw uit Moab? Moab staat in de bijbelse verhalen voor een door en door verloederde samenleving. Volgens de Thora, de onderwijzing van Mozes, mogen de Moabieten nog niet tot in het tiende geslacht deel uitmaken van Israël: 'Gun ze geen vrede en geen geluk, al je dagen, voor altijd' (Deuteronomium 23:7). Ruth, een vrouw uit Moab? Ruth is volgens het verhaal de schoondochter van Naomi. Beiden zijn weduwen en ook nog eens zonder kinderen. Dan ben je niets en niemand. Daarom dat verbond tussen beiden. Ruth sluit zich aan bij Naomi. Ze zegt: 'Waarheen jij gaat, ga ik, waar jij overnacht, overnacht ik: jouw volk is mijn volk en jouw god is mijn god' (Ruth 1:16). Dat klinkt als een trouwbelofte, en vooral deze zin: 'Enkel de dood zal ons scheiden, jou en mij' (Ruth 1:17). Soms zeggen mensen dat tegen elkaar en soms ook maken ze het waar. Als dat geen genade is.

Ruth gaat om den brode aren lezen achter de maaiers. Ze ontmoet Boaz, een van de lossers van het familiegeslacht van Elimelech, de gestorven man van Naomi. Het losserschap wilde in het oude Israël en Juda zeggen dat de meest nabije verwant van een weduwe zonder zoon, in de regel de zwager, de plicht had haar te trouwen en een zoon te verwekken om het familiegeslacht in stand te houden, maar ook: om haar toekomst economisch te verzekeren. Boaz is degene van hen die het losserschap op zich neemt. Dat klinkt als een nuchtere mededeling, maar er wordt een heel traject afgelegd voor het zover is. Want Boaz is een zorgvuldig mens. Zelfs wanneer Ruth naast hem is komen liggen, 's nachts op de dorsvloer, en je als lezer denkt: nu gaat het gebeuren - maar het gebeurt niet. Geen pats boem. En schoonmoeder Naomi had nog wel alles tot in de puntjes voorbereid. Ze had een heel scenario uitgestippeld dat Ruth vervolgens naar de letter uitvoert. *'Neem een bad, zalf je, trek je kleren aan.'* Kom niet eerder bij hem dan nadat hij is gaan liggen. *Ontbloot dan zijn voeten en ga bij hem liggen.*

Zoals het verhaal verteld wordt, ontbreekt het niet aan erotische boven- en ondertonen. Voeten zijn niet zomaar voeten en vleugels niet zomaar vleugels. Wat dan wel? Dat laat ik graag aan jullie fantasie over.

Maar met die vleugels is nog iets anders aan de hand. Want eerder al, bij hun ontmoeting op het veld, had Boaz gezegd tot Ruth: 'Onder de vleugels van de God van Israël ben jij komen schuilen' (Ruth 2:12). Maar was dat wel zo? Was ze niet slechts om Naomi meegegaan? Misschien mag je zeggen dat bij echte troost hoort dat een ander je beter verstaat dan jij jezelf, op dat ogenblik. Dat die vleugels niet abstract blijven, blijkt hier in het verhaal als Ruth Boaz 's nachts opzoekt op de dorsvloer en onder zijn kleed kruipt. Ze zegt: 'Spreid dan je vleugels uit over je dienares' (Ruth 3:9). Gods vleugels kunnen niet zonder de vleugels van een mens. Door twee dezelfde elkaar groetende woorden ontstaat hier broeder- en zusterschap tussen mensen. Waar dat geschiedt, is God, de Naam, 'Ik zal er zijn', hoezeer ook de onzienlijke, even rakelings nabij. Misschien is dit wel de grootste les van het verhaal, de geest van de letter: zorg dragen voor een ander, voor elkaar, en daarin volharden. Zorg dragen voor

vriend en vreemde, voor elke hulpbehoevende. Mantelzorg, met liefde gedaan, maar soms o zo zwaar.

Boaz, intussen, daar in het nachtelijk donker op de dorsvloer, prijst Ruth om haar loyaliteit, haar daden van vriendschap, haar trouw jegens Naomi en de familie die háár familie geworden is. Achter de jongemannen is zij niet aangegaan. En opnieuw geeft Boaz blijk van zorgvuldigheid in de omgang met haar door te wijzen op een andere lossen in de familie, dichterbij dan hijzelf. 'Als hij jou lost, dan is het goed dat hij jou lost, maar wil hij jou niet lossen, dan zal ik jou lossen.' Dan, niet eerder.

Zeker, de context is die van het patriërchaat. Mannen komen op de eerste plaats, met volkomen zeggenschap over vrouwen. Zo was het culturele patroon in de Oudheid. En als ik mij niet vergis, is dat nog altijd het gangbare patroon in grote delen van deze wereld, ook hier en daar nog, heel hardnekkig, in onze samenleving die vooralsnog een stevig traject van emancipatie te gaan heeft. We zijn er nog lang niet.

En toch ook, in de Oudheid al, in teksten die zijn overgeleverd, stuiten we op sporen van verzet. Ze zijn misschien op de vingers van één hand te tellen, maar ze zijn er wel. Het boekje Ruth is daar een voorbeeld van. En wat te zeggen van die passage in *Medea*, de Griekse tragedie geschreven door Euripides in de vijfde eeuw vóór de gangbare jaartelling. Medea komt tot de slotsom dat haar man, die alles voor haar was, een waardeloos mens is gebleken. En dan volgt deze verzuchting:

Van alles wat een ziel en bewustzijn heeft
zijn wij vrouwen het slechtst bedeed.
Eerst moeten wij voor een man
een grote bruidsschat betalen
en hem daarna de macht over ons leven geven,
het een nog erger dan het ander.
Dan het kritieke punt:
is het een slechte of een goede die je krijgt?
Want scheiding kost een vrouw haar goede naam
en afwijzen mag zij hem niet.
In een nieuwe omgeving met andere zeden gekomen,
moet zij wel helderziend zijn om te weten
wat zij thuis niet heeft geleerd:
hoe haar man precies te hanteren.
Zijn wij daarin goed getraind,
draagt de man zonder weerzin het huwelijksjuk,
gelukkig is dan ons leven.
Anders kan een vrouw beter sterven.
Een man die zich ergert in huis
gaat de deur uit, verzet dan zijn zinnen.
Maar wij zijn steeds op dezelfde persoon aangewezen.

Zo'n man is Boaz niet. Dat is al winst. Na die nacht op de dorsvloer gaat hij naar het plein in de stad om die andere lossen, dichterbij dan hij, aan te spreken op zijn plicht jegens Ruth. Maar hij wil niet, al helemaal niet als hij hoort dat Ruth afkomstig is uit Moab. Een

Moabitische tot vrouw nemen, daar wil hij zijn vingers niet aan branden. En wat doet Boaz? Ten overstaan van de oudsten en heel het volk verklaart hij Ruth, de Moabitische, tot vrouw te nemen, ook om de naam van haar gestorven man in leven te houden.

Het slottaferaal hebben we horen voorlezen. Boaz neemt Ruth tot vrouw, hij vervult zijn plicht als lossen en zij baart een zoon. Dat is de gangbare manier van vertellen. Maar dan. Er gebeurt iets verrassends. De vrouwen van Betlehem feliciteren niet Ruth met de geboorte van een zoon, maar Naomi, haar schoonmoeder. Hoe zit dat nu? Een zoon geboren aan Naomi? Toch in de eerste plaats aan Ruth? Nee, aan Naomi. Al heet dit boekje naar Ruth, Naomi is de werkelijke hoofdfiguur van dit verhaal. Daarom ook zijn het de vrouwen van Betlehem die de 'zoon van Naomi' zijn naam geven. Had vader Boaz dat gedaan, dan zou het kind alleen van hem en Ruth zijn. Hier breekt het verhaal door de gewone, vertrouwde kaders heen en wordt een parabel van hoop op nieuw begin.

We lezen een verhaal uit de bijbel, een verhaal dat wil zijn als een levensles, een spiegel. Het draait hierom dat Naomi, en in haar Israël en Juda, dankzij Ruth uit Moab, weer toekomst heeft - en daartoe keert haar 'ziel', kerens 'bezieling' en 'levenskracht' bij haar terug. 'Roep mij Mara-Bittere', had zij tot de vrouwen van Betlehem gezegd, nadat zij leeg - zonder man, zonder zonen - uit Moab was teruggekeerd. Nu roepen diezelfde vrouwen de naam van Naomi's toekomst én die van haar volk: Obed-Hij die dient. Obed zal Naomi dienen als zij oud en grijs is. Hij ontsluit een nieuwe toekomst in Israël, als vader van Isai, de vader van David. Aan de horizon gloort het koningschap, een koning als een herder om het stuurloze volk te weiden. Dat is de opdracht waarmee een koning wordt belast. Of David zo'n koning was - dat is een heel ander verhaal. Vrijwel alle koningen over Israël en Juda, enkele uitzonderingen daargelaten, hebben in hun opdracht gefaald. Zo luidt het finale oordeel van de bijbel.

Dit neemt niet weg dat het boek Ruth ook vertelt over het voorgeslacht van koning David. Zijn naam is het laatste woord van het verhaal. Het voorgeslacht van David wordt gesitueerd in het land Moab en dat behoeft enige toelichting, enige verantwoording zelfs. Hoe komt David aan een overgrootmoeder uit het vijandige Moab?

Maar ook dat is een les van dit boekje. Het probeert het gangbare patroon van 'wij' tegenover 'zij' te doorbreken. 'Wij van Juda' tegenover 'zij van Moab'. Een eeuwenoude erfenis van vijandschap tussen zuster- en broedervolken moet een halt worden toegeroepen. Anders kan er geen vrede zijn. En als zuster- en broedervolken niet kunnen leven met elkaar, dan in hemelsnaam wel naast elkaar. Mocht dat ooit waar worden.

We lezen een vrouwelijk boekje. Niet enkel omdat de hoofdpersonen vrouwen zijn, maar ook in zijn manier van vertellen. Daarin lijkt het op de poëzie van het Hooglied, waarin de lotgevallen van het meisje voorop staan. Het is wel getypeerd als een idylle - maar of dat juist is? Het is een verhaal van harde strijd om het bestaan, van overleven, van levensrecht en levensplicht, en zo van 'vriendschap' en 'genade' - sleutelwoorden in het boekje Ruth. Dat bewijzen aan elkaar, is zoveel als telkens opnieuw geboren worden.

Zo moge het zijn.